

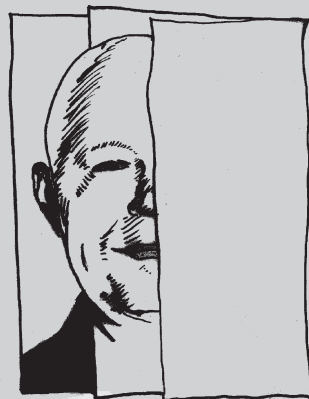
POÉZIA POREVOLUČNÝCH DEPRESIÍ

František Novosád

Je možné, že niektorá z vied o človeku dokáže presne zistiť, z čoho a ako sa formuje náš pohľad na svet, dokáže oddeliť to, čo nám o svete „nahovorili“ rodičia, tety a strýkovia, od toho, čo sme sa dozvedeli na ulici od takých a onakých kamarátov. A nejaký vplyv na náš pohľad na svet má asi aj škola, dobrí a zlí učitelia, pretože len na tých si spomínáme, tí priemerní sa stratili z pamäti. A aj keď je zrejmé, že najväčší podiel na tom, ako vidíme svet a seba v ňom, má osobné slovo, teda to, čo sme počuli na vlastné uši: veď niekedy viac menej náhodne vypočutá poznámka dokáže účinne vymazať dlhoročné úsilie úradných premývačov mozgu, tak nejaký podiel na našom pochopení sveta má určite aj písané a tlačené slovo. Teda texty, ktoré sme museli alebo aspoň mali čítať, a aj texty, ktoré sme si sami vybrali. Individualita každého z nás je podstatne ovplyvnená pomerom medzi zložkami, ktoré určovali alebo aspoň podmienili náš pohľad na svet, teda pomerom medzi tým, čo nám vnútili tí okolo nás, a tým, čo sme si od nich vy-nútili my sami.

Patrím k tým, u ktorých sa hneď po tom, ako sa naučili čítať, vyvinula až chorobná závislosť na tlačennom slove, i keď som vyrastal v prostredí, ktoré čítaniu nebolo nijako naklonené. Pri pohľade späť musím povedať, že základnú vrstvu mojej orientácie vo svete zrejme tvorí niečo, čo by sme mohli nazvať *náletové* čítanie. Teda texty, ktoré sa ku mne dostali náhodou: ľudové kalendáre, propagandistické brožúrky, biblické dejepisy, rôzne katechizmy, dobrodružné romány, rodokapsy. Doslova sviatkom pre mňa boli školské akcie zberu starého papiera. Doteraz nemôžem pochopiť, skadiaľ sa v Leviciach (tie boli v maďarskom zábere) našlo toľko českých protektorátnych novín a časopisov, toľko tlačeneho papiera z obdobia Slovenskej republiky (vtedy ešte tzv.). K tomu ešte prišla česká a slovenská novinová a časopisecká produkcia šesťdesiatych rokov. (Kam sa hrabe dnešná blogosféra!) Neskoršie, keď som zistil, že po trochu námahy je pre nás poľština rovnako zrozumiteľná ako čeština, pribudli aj poľské noviny a časopisy, tie sa tiež predávali v staničnom stánku PNS.

To všetko však bolo náletové čítanie, čítal som to, čo sa mi dostalo do rúk, čo ku mne priletelo. Ako priletelo, tak odletelo.

Až neskoršie, na strednej škole, keď som najhoršiu fázu čitateľskej posadnutosti ako tak prekonal a začal si čítanie vyberať, skúsil som sa vracieť k prečítanému. Keď vynesám knihy, ktoré sa neskoršie stali súčasťou profesie, tak to bola – vtedy aj dnes — podivná zmes kníh, ktorej súčasťou sa postupne menili. Na niektoré knihy, ktoré som skoro zničil čítaním, sa dnes už ani pozrieť nemôžem, iné zasa si slubujem prečítať znovu. Zväčša ide o prázdne sluby, asi naozaj nemožno dvakrát vstúpiť do tej istej rieky. Dlhoboli základom zmesi môjho jedu knihy Jaroslava Haška a Ilfa a Petrova. Haškove Dejiny strany mierneho pokroku doteraz považujem za najlepší úvod do ctihodnej vedy nazývanej u nás politológiou a odporúčam ich každému analytikovi, ktorý aspiruje na hlbokomyseľnosť spolu s Weberovou Politikou ako povolanie. Kniha Alighiera Tondiho Jezuiti bola pôvodne náletovým čítaním (zber papiera), na istú dobu sa však stala čítaním z voľby. Tondiho však postupne zo scény vytlačil Čarovný vrch Thomasa Manna. Spor racionalistu a osvietenca Settembriniho a ironického jezuitu Naphtu sa vlastne vedie doteraz, a nie som si istý, na strane koho stojím. Na začiatku sedemdesiatych rokov sa mi potom vnútil do pozornosti Alexander Gercen svojimi memoármi, ktoré v slovenčine vyšli pod názvom Pamäti a dumy. Spočiatku to bolo, zrejme, tiež náletové čítanie. Táto Gercenova kniha (skúšal som čítať aj iné jeho knihy, tie však už nezaujali) bola na pomedzí profesijného čítania a záľuby. Nemá zmyslu teraz rekapitulovať Gercenovo pôsobenie, ale faktom je, že patrí k tým, kto sa rozprával vari so všetkými, kto v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch 19. storočia ovplyvňovali európske myslenie. Bol pri začiatkoch sporu medzi západníkmi a slavianofilmi v Moskve a Petrohrade – sporu, ktorý v rôzne modifikovaných podobách trvá doteraz. Medzi jeho diskusných partnerov patrili nielen M. A. Bakunin, ale aj L. Kossuth či G. Garibaldi. Poznal sa aj s A. Tocquevillom, Donoso Cortesom a, samozrejme, s množstvom poľských a nemeckých emigrantov, medzi nimi aj s A. Mickiewiczom a K. Marxom. Slovom, kto chce rozumieť mysleniu 19. storočia, jeho psychologickému a sociálno-psychologickému pozadiu, tak Gercen je povinným čítaním. Ku Gercenovi ma však priťahoval ešte jeden moment. A. Gercen prichádza do západnej Európy v roku 1847, prichádza akoby do zaslúbenej zeme, je sympatizujúcim svedkom revolúcií 1848 v Nemecku, Francúzsku, Taliansku. Všetky tieto revolúcie boli porazené. Sklamanie z porážky revolúcií u Gercena prerastá do sklamaní z Európy. Možno práve on bol medzi prvými, ktorí si všimli, že práve roky 1848 – 1849 spustili cyklus „trápných revolúcií“, v ktorom sa pohybujeme doteraz. Sú to revolúcie, v ktorých prehrávajú všetci a ide skôr o to, ako kto dokáže svoju prehru zakryť a speňažiť. Je celkom možné, že okrem opisu psychologického pozadia myslenia druhej polovice 19. storočia, bol to práve pôsobivý opis porevolučnej depresie, čo ma v sedemdesiatych rokoch priťahoval na Gercenovi.

Teraz sú iné časy, spievajú sa iné piesne, trápne revolúcie máme už prešľastne za sebou, porevolučná depresie sa už nenosia. Ale predsa len, obzrieť sa do minulosti nezaškodí, a tak si pripomeňme slová Gercena samotného:

„V búrlivých časoch spoločenských prevratov, búrok, v ktorých štáty nadhlo vybočujú zo svojich obvyklých koľají, rodí sa nová generácia ľudí, ktorých môžeme pomenovať chórismi revolúcie; vyrástla na pohyblivej vulkanickej pôde, vychovaná v nepokojoch a v narušení riadnej činnosti, od mladosti sa vžíva do ovzdušia politickej podráždenosti, má rada jeho dramatickú stránku, jeho slávnostnú a kriklavú inscenáciu. Ako pre Mikuláša execírka bola hlavnou vecou vojnového ume-

nia, tak pre nich všetky tie bankety, demonštrácie, protesty, zhromaždenia, prípitky, prápory sú hlavnou vecou revolúcie.

...

Okrem ľudí naivných, revolučných doktrinárov, prirodzene do tohto prostredia vtekajú neuznaní umelci, nešťastní literáti, študenti, čo neskončili univerzitu, ale skončili štúdium, advokáti bez procesov, herci bez talentu, ľudia s veľkou ctižiadostou, ale s malými schopnosťami, s ohromnými nárokmi, ale bez vytrvalosti a chuti do práce. Vonkajšie vedenie, ktoré v normálnych časoch v húfoch pasie ľudské stáda, v časoch prevratov slabne; ľudia ponechaní sami na seba nevedia si rady. Lahkosť, s akou sa, hoci len zdanlivo, vynárajú v revolučných časoch vynikajúce osobnosti, ohromuje mladé pokolenie a ono sa vrhá do prázdnej agitácie; revolúcia učí silným otriasajúcim dojmom a odúča od práce. Život v kaviarňach a kluboch je strhujúci, plný pohybu, lichoťí samolúbosti a vôbec neobmedzuje. Nemožno sa oneskoriť, netreba pracovať, čo sa neurobilo dnes, môže sa urobiť zajtra, alebo vôbec neurobiť.

...

Reakcia sa nemá na čo tešiť – ona obrástla ešte omnoho horšími bodliakmi a muchotrávkami, a nielen po okrajoch, ale všade. Je celá zaľudnená úradníkmi, čo sa trasú pred predstavenými i špehúňmi, ktorí všade strkajú nos; predajnými vrahmi, hotovými biť sa na jednej i druhej strane; dôstojníkmi všetkých odporých druhov, počnúc pruskými junkermi až po odporých francúzskych Alžírcoch, od gardistov po „dvorné pážatá“. A to sme sa dotkli iba svetskej reakcie, nezmiňujúc sa o žobravých reholiach, intrigujúcich jezuitoch, policajtských popoch a iných členoch anjelskej a archanjelskej hodnosti.

Ak je v reakcii niečo, čo sa podobá našim diletantom revolúcie, tak sú to dvorania, ľudia používaní pri ceremóniách, ľudia pri východoch a vchodoch, ľudia, ktorých vidieť všade: na kršteniach a sobášoch, na korunováciach a pohreboch, ľudia pre uniformu, pre parádu, ktorí predstavujú lesk moci, jej arómu.

Alexander Ivanovič Gercen: Pamäti a dumy, zväzok II, SVKL 1954, s. 293 – 297